

för hur komplicerade vissa frågor var. Läsningen om den långa vägen från idé till enande kring exempelvis enprocentsmålet är onekligen rafflande i just sin detaljrikedom. I sammanhanget känns det förmätet att be om mer, men är det något jag saknar i boken så är det civilsamhällets röster och påtryckningar i frågan. De har trots allt varit tongivande sedan starten men ges egentligen ingen plats i boken.

Sammanfattningsvis är detta ett gediget verk. Det är en härlig känsla att läsa en så välskriven och empiriskt grundad bok där argumenten ges tillräckligt utrymme. Monografier, också på svenska, behövs som motvikt till snuttifierade vetenskapliga artiklar. Konsten att skriva böcker som denna där nyanser och motsägelser får ta plats bör sannerligen uppvärderas i den vetenskapliga meriteringen.

Larsson Heidenblad, David, 2021. *Den gröna vändningen. En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden*. Lund: Nordic Academic Press.

Anmälan av Åsa Knaggård

Historikern David Larsson Heidenblad har skrivit en mycket intressant och läsvärd bok om hur miljöfrågorna gick från att vara något som några få brydde sig om till att bli något som bredare grupper i det svenska samhället såg som viktiga. Som statsvetare skulle jag säga att boken handlar om hur miljöförändringar kom att uppfattas som samhällseliga (eller möjligen politiska) problem. Boken är publicerad även i en engelsk version med titeln *The Environmental Turn in Postwar Sweden: A New History of Knowledge*. Det är endast den svenska versionen som recensionen behandlar.

Den gröna vändningen är i första hand en bok om miljöfrågornas genomslag i samhället. Den visar med stor tydlighet hur miljöfrågorna, som vi känner dem idag, fick bredare genomslag under en kort och intensiv period under hösten 1967 och med följdverkningar under de kommande åren. Det är fascinerande att läsa om hur snabbt det gick från det att miljöfrågor sågs som många olika problem till att ett systemperspektiv fick genomslag, där miljöfrågorna inte bara

sågs som kopplade till varandra, utan också som ett hot mot mänsklighetens överlevnad. Larsson Heidenblad dokumenterar denna förändring med stor förtjänst. Även om tidigare forskning redan har tecknat den här historien, har den oftast gjort så utifrån ett snävare perspektiv med fokus antingen på specifika miljöfrågor eller på vissa aktörer. I *Den gröna vändningen* är det samhället, snarare än enskilda aktörer, och miljöfrågorna, snarare än enskilda miljöproblem som är i fokus. Därmed bidrar boken med att lägga ett större pussel än vad tidigare forskning gjort. Dessutom visar boken att den gröna vändningen i Sverige redan hade skett då FN:s första miljökonferens hölls i Stockholm 1972. I ett svenskt perspektiv kan alltså Stockholmskonferensen ses som en manifestation av den gröna vändningen, vilket för många andra länder inte var fallet.

Den gröna vändningen är också en bok om hur kunskap sprids och används i samhället, något Larsson Heidenblad benämner kunscirkulation. Med cirkulation menar han hur kunskap rör sig i samhället – hur den förstås, tolkas och översätts till nya kontexter. Han vill undersöka ”när, hur, varför och med vilka konsekvenser olika former av kunskap blir till samhälleliga angelägenheter och griper in i många människors liv” (2021: 25). Det är teoretiskt drivna frågor som handlar om att förstå de processer genom vilka kunskap får bredare genomslag i samhället. Boken fångar dessa processer väl, men framställningen är inte koncentrerad på dessa frågor, utan de kan snarare anas i den historiska framställningen. Anledningen är troligen att den publik som Larsson Heidenblad skriver för inte bara är akademisk. Det finns ett stort värde i att skriva för en bredare publik, men det får konsekvenser för boken som en forskningsprodukt. Som forskare hade jag gärna önskat att mer utrymme och fokus hade getts åt frågor som handlar om kunscirkulationens mekanismer och konsekvenser. Materialet möjliggör en sådan analys. Larsson Heidenblad har valt en annan väg.

Den stora fördelen med det val som gjorts är att den gröna vändningen (eller *the environmental turn*) framträder på ett levande sätt. Larsson Heidenblad utgår från tre personer och vad de gjort och sagt för att fånga kunscirkulationen – kemisten Hans Palmstierna, journalisten Barbro Soller och historikern Birgitta Odén. Han följer deras gärning och hur de interagerar med andra. Till exempel blir Palmstiernas korrespondens ett viktigt material för att kunna belägga hur kunskap cirkulerar och hur allt bredare grupper i samhället ser miljöproblemen som fundamentala. Genom korrespondensen får vi som läsare ta del av både forskares och gemene mans synpunkter. Greppet fungerar mycket väl. Larsson Heidenblad visar på ett övertygande sätt att det under en kort period sker ett markant skifte i hur miljöproblem förstås och diskuteras i samhället – från tidningarnas debattsidor till studiecirklar liksom i skolor. Även om den gröna vändningen initieras av elitaktörer, är det först när bredare samhällsgrupper tar till sig frågorna och kräver handling som vändningen sker, menar han. Denna process beläggs väl i boken.

Hans Palmstierna framstår som den centrala individen för att skiftet äger rum och genom vilken vi kan komma åt det. Hans debattbok *Plundring, svält, förgiftning* från hösten 1967 får ett stort genomslag och han lägger mycket tid på att presentera innehållet i olika sammanhang, vara aktiv i den politiska debatten och besvara brev från en allt vidare skara. Att han var så lättillgänglig och tackade ja till att hålla presentationer och diskutera frågorna i alla möjliga sammanhang, tillsammans med att hans stora korrespondens är bevarad, gör honom till en perfekt utgångspunkt för studien. Barbro Soller och Birgitta Odén verkar inte spela lika framträdande roller för förändringen, men de bidrar med viktiga aspekter till det pussel Larsson Heidenblad lägger. Journalisten Soller blir en ingång till att förstå hur medierna hanterade miljöfrågorna och hur Palmstierna och andra forskare i hög grad tilläts använda medierna för att få ut sina budskap. Även Birgitta Odén framstår som mindre viktig för vändningen, i och med att forskaren Odén främst fokuserar på kunskapsproduktion och mindre på att få kunskapen att cirkulera. Palmstiernas val att arbeta för kunskaps-cirkulation framstår därmed i relief mot Odén. Kanske är det precis så Larsson Heidenblad har arbetat, men i och med att han i inledningen presenteras dem som tre ”kunskapsaktörer” – olika men likvärdiga – förväntar jag mig något annat. Det är dock Palmstierna som är utgångspunkten och händelseutvecklingens centralgestalt.

Även om Birgitta Odén framstår som mindre central, är det för en Lundastatsvetare inriktad på miljöfrågor dock mycket intressant att läsa om den person som lade grunden för humanistisk och samhällsvetenskaplig miljöforskning vid Lunds universitet. Hon tyckte att hon misslyckats med den uppgift hon ålagt sig själv, då hon aldrig lyckades få finansiering för ett större forskningsprogram inriktat på miljöfrågorna. Det slutade istället med att hon lämnade över stafettpippen till andra. Det är sorgligt att läsa hur den driftiga Odén, som initierade en helt ny forskningsinriktning och byggde upp en forskningsmiljö från grunden, inte fick något erkännande från forskningsfinansiärerna. Det är svårt att förbise att hon var kvinna och att hennes forskningsansökning verkar ha dömts hårdare än ansökningarna av de män hon samverkade med. I efterhand är det enkelt att se arvet efter Birgitta Odén. Hon utbildade interdisciplinära historiker som har fortsatt sin gärning både inom och utanför universitetsvärlden och därmed har hon indirekt i allra högsta grad bidragit till kunskaps-cirkulationen.

I boken lägger Larsson Heidenblad stor vikt vid enskilda individers roll för cirkuleringen av kunskap. Anledningen till att en grön vändning kom tidigare i Sverige än i många andra länder kan förstås genom att det fanns individer i Sverige som var villiga att investera tid och kraft i att sprida kunskap och argumentera för att samhället måste agera på denna. Det var inte fallet i många andra länder, t ex i de andra nordiska länderna. Ett annat centralt perspektiv i boken är vilka nätverk dessa individer hade. Larsson Heidenblad argumenterar

för att dessa nätverk hade stor betydelse för att kunskapen cirkulerade i och genom dem. Palmstierna hade inte bara etablerade kontakter med Dagens Nyheter, utan också med det socialdemokratiska partiet. Till skillnad från sina amerikanska motsvarigheter hade han alltså tillträde till den politiska sfären. Därmed har Palmstierna genom sitt nätverk möjlighet att både nå ut i den bredare samhällsdebatten och att få tillgång till politiker. Det är inte konstigt att det är just Palmstierna som mer än någon annan möjliggör den gröna vändningen. Det är dock inte Palmstiernas koppling till socialdemokratiska politiker som står i fokus i boken, utan snarare hans engagemang i den bredare socialdemokratiska rörelsen.

Valet att fokusera på samhället i bredare bemärkelse leder till att politiker och myndigheter hamnar i skuggan. När de lyfts fram är det oftast för att konstatera att ett beslut av något slag fattats. Som statsvetare hade jag gärna sett att de politiska aktörerna hade inkluderats i samhällsperspektivet. Det är oklart om Larsson Heidenblad med "samhället" menar icke-politiska aktörer eller om de inte behandlas på grund av utrymmesskäl. Kopplat till denna otydlighet är också vad han egentligen avser med ett "samhälleligt kunskapsgenombrott". Boken handlar, i min läsning, om den process där miljöförstöring kommer att ses som ett politiskt problem. Palmstierna försökte inte bara sprida kunskap om miljöförstöring, utan han argumenterade för att miljöförstöring var en viss typ av samhällsproblem och för att samhället var tvunget att agera för att hantera det. Jag skulle därför kalla honom för en "problem broker" (Knaggård 2015) – en aktör som lyfter fram tillstånd som problem i behov av politisk handling – och därmed är han i högsta grad en politisk aktör. Genom att förstå Palmstierna endast som en "kunskapsaktör" osynliggörs hur kunskap och politik (eller världsåskådningar om man så vill) tillsammans påverkar hur kunskap cirkulerar i samhället och med vilka konsekvenser. Med ett annat perspektiv hade den gröna vändningen kunnat förstås som möjlig därför att miljöförstöring som hot mot mänskligheten knöts till redan accepterade hot som de från befolkningstillväxt och atombomben. Genom att "rama in" miljöfrågorna som en liknande överlevnadsfråga lyckas Palmstierna och andra få ett bredare genomslag för att se miljöförstöring som ett politiskt problem som måste angripas utifrån ett systemperspektiv. En inkludering av politiska aktörer i studiet av kunskaps-cirkulationen hade kunnat bidra med viktiga perspektiv. Kanske är det en orättvis kritik, då statsvetare oftast fokuserar endast på elitaktörer och ofta drar slutsatser om vad bredare samhällsgrupper tycker utifrån opinionsundersökningar och liknande. Dock hade en större tydlighet kring begrepp som samhället och kunskaps-spridning varit bra.

Både historieskrivningen om miljöfrågornas bredare genomslag och beskrivningen av hur kunskap cirkulerar har tydlig bäring bortom det studerade fallet. Vad gäller historieskrivningen slås jag som läsare av hur mycket som jag känner igen från dagens klimatdebatt. Den alarmistiska tonen användes då såväl som nu, med tal om slutet för mänskligheten. Systemkritik

parallellt med ett mer pragmatiskt förhållningssätt fanns också både då och nu. Larsson Heidenblad lyfter själv de många likheterna mellan miljödebatten i slutet på 60-talet och klimatdebatten idag. Det som sticker ut som de största likheterna gäller dock inte hur vi pratar om miljö och klimat, utan vem som får uttala sig om vad – det vill säga aspekter som handlar om de strukturella aspekterna av kunskaps-cirkulation. I debatten både om klimatet och om COVID-19-pandemin finns till exempel, en disciplinering av forskare och experter i termer av vad de får uttala sig om. Oftast är det andra forskare och experter som utför det här ”gränsarbetet” (Gieryn 1983, ett perspektiv som Larsson Heidenblad använder). De stämplar forskare som de upplever som för politiskt orienterad som dåliga forskare. De bevakar därmed gränsen för vad som är ett legitimt agerande för en forskare. De som upplevs som för politiska kan också förminskas genom att bli beskyllda för att sakna rätt sakkunskap. Det senare har varit vanligt förekommande under pandemin. Samma typ av disciplinering, eller gränsarbete, förekom även i slutet av 1960-talet. Likheter finns också mellan hur forskare då och nu brottas med gränserna för vad en forskare får göra. De forskare som bryter med normerna för vad en god forskare ska vara, lägger tid på kunskaps-cirkulation och utnyttjar sina politiska och mediala nätverk är de, då som nu, som kan få störst genomslag i samhället. Även om dessa likheter inte är i fokus i boken, visar det på relevansen av det teoretiska perspektiv som Larsson Heidenblad arbetat med. Likheterna väcker också hopp. Om kunskaps-cirkulationens mekanismer verkar vara de samma då som nu, innebär det att en ny och snabb grön vändning är möjlig.

Litteraturförteckning

Gieryn, Thomas F., 1983. “Boundary-work and the demarcation of science from non-science: strains and interests in professional ideologies of scientists”, *American Sociological Review* 48(6), s. 781–795.

Knaggård, Åsa, 2015. “The Multiple Streams Framework and the problem broker”, *European Journal of Political Research* 54(3), s. 450–465.